

Bánki Éva

VITÉZEK, MI LEHET EZ SZÉLES FÖLD FELETT...*

„Ezen a vidéken nincs egy, a többi közül sajtáságos alakjával elütő szirtrom, barlang, faóriás, sellő, vízesés vagy időszakos forrás, melyhez a legszándúsabb regéket ne fűzné a nép. És nincs az a szertelenségbe vesző babona sem, melyben kicsinytől nagyig vakon ne hinnének.” Legyünk há-
lás és régi olvasók, és képzeljük el Régi-Magyarország és Galícia határán a fenséges Magurát, az őszöreg hegyet, amint alátekint a sebes folyású és szeszélyes folyócska, a Dunajec völgyére. Mihelyt elkezdődött a magyar világ a Csallóközben, mikor a magyar parasztok kitétték a kcsk-t, az M.N.P.-igazolványt, a Magura már látta a titkos utazókat. A Magura szeme, füle és lába – hiszen a régi elbeszélésekben a hegyeknek szokása látni az alant elhaladókat – először a lengyelek voltak. Bármit látott vagy hallott is a Felvidék szerelmese, Szendrey Gyula ezen a vidéken, a háború után a Dunajec völgye megtelt lengyel imákkal, a gorálok hegyi szállásain, ahová a felső útról lemerészkedtek, térképeket hagytak, Isten áldja meg Lengyelországot, hirdette egy felirat mind-egyiken. A Magurának nem kellett leskelődni, a lengyelek fényes nappal jártak, a hegyi utakon szembetalálkoztak a *Könyv* szerzőjével, a hegyek szerelmesével, a Felvidék fáradhatatlan bűvárával, a Nova Gora felé tartó Szendrey Gyulával. A hegyet a felhő, mint valami viseltes, jó meleg, hátul likacsos katonazubbony fedte be – nincs jó kilátás, sóhajtott Szendrey Gyula hazafias és titkos kutatómunkája közben – de az oly közönyösnek látszó hegy megreszketett, mikor egy menekülő lovassági tiszt (ló nélkül per-
sze) beleszédült a Dunajec folyóba. Azon a napon a hegyet csak lengyel imafoszlányok tartották fenn – így gondolták ezt nemcsak a lengyel hadsereg maradvékai, hanem a gorálok és Szendrey Gyula is.

De volt egy nehezebb út is, amit csak a Magura, a gorálok és a fegyvereket szállító lengyelek ismertek, a felső út, ami elkerülte a Felvidék-kutatók, a határőrök, valamint a helyszínen ritka lepkefajtákat gyűjtő Royal Society figyelmét. Sokáig használták is, míg egy alattomos tavaszi hóvihar a K7-es állomást le nem tépte a hegyről, a kunyhó belsejében két vacogó, fiatal lengyel tiszttel. A Magura tudta, hova temette őket a hóvihar, *Piotr Kazomierz vagyok*, suttogta a fiatalabb lengyel kábultan, a Magura megjegyezte, hova esett a fiatalabb lengyel rádió adó-vevője, bele is mormogott, de hát ki érthet meg egy ilyen öreg hegyet. A szelek bosszúból a Magura erdeit taposták, közben a gorálok hegyi szállásokra menekítették a kecskéket, s mindenkit óvtak ezentúl a szakadékos úttól, amit ők egy ottveszett lakodalmi zenekar miatt Dudás-ösvénynek hívtak. A másik lengyel, *Piotr Kazomierz* bátyja a csodával határos módon túlélte a zuhanást, a gorálok találtak rá három nap múlva a Dunajec Nova Gora felé mutató kanyarodásánál, de a rádió adó-vevő és a fegyverek odavesztek, a Magura kövei őrizték őket. A lengyelek kihúzták a térképükről a szakadékos utat, a Dudás-ösvényt, de mivel az alsó út járható és biztonságos maradt, a Magurát és a Nova Gorát továbbra is Élethegeyeknek nevezték.

* Részlet a 2004 tavaszán a Magvetőnél megjelenő *Esőváros* című regényből.

Nappal a lengyeleket őrizte a Magura, éjszaka – hisz alig hunyhatta le szemét a háború miatt – figyelte a továbbra is a szakadékos úton lopakodó halucokat. Alig hitt a szemének, hisz két fiú között három rövid hajú lányt is látott. A hegy, az angol lepkeszék Old Ladyje megdöbbsent, még soha nem látott lányokat a Dudás-ösvényen, a nőket a szakadékos úttól a babona, a felvilágosodás ellensége tartotta vissza, a gorálok úgy hitték, amelyik nő átmegy a szakadék fölött, annak nem lehet gyermeke. A hegy mormogott dühében, amikor meglátta a lányokat, pedig a halucoknak már nem is lehetett több ellensége. A bedzini összekötő lebeszélte a fiatalokat, hogy Zsolna felé menjenek, azt mondta, a Határhegy, a Magura sokkal biztonságosabb, az ifjúsági szervezet, a Hánoár Hácioni pedig átadta nekik a két lengyel csempész nevét és egy, a Nova Gora ösvényeit bemutató térképet is. A Magura morgolódott, hisz eddig nem volt rá példa, hogy valaki a legfelső, szakadékos útról induljon a Közel-Keletre, de nem volt ideje sokáig morgolódni, csak hallgatta, hogy a fiatalok és a csempészek a lengyel oldalon miről beszélgetnek. Már nincs több pénzünk, magyarázta Rafi, egy tizennyolc éves fiú, a fiatalok közül a legidősebb, aki unokája lehetett volna a lengyel csempésznek, nincs semmink, de a lengyelek nem hittek nekik, fuss csak, zsidó, menj a rendőrségre, nevetett a fiatalabbik, ha ránk támadtok, akkor nem keltek át a Magurán, a hegyekben is megtalálnak a rokonaink. De volt egy biztosabb érve is, a pisztoly, amit az idősebbik csempész ott szorongatott a zsebében. Rafi nyelt egyet, a csempészek mintha átláttak volna a gondolatain. A tizennyolc év alatt még nem tanult meg színlelni, micsoda szégyen, gondolta, két cionista ifjú, aki enged a zsarolásnak, Aron gátfutásban és súlylökésben nyert érmet Bedzinben, de most nem volt sehol Bedzin, nem volt sehol az éljenző tömeg. Hátuk mögött a Magura magasodott, a lengyeleknél fegyver is van, gondolta Aron józanul. Mit akartok tőlünk, kiáltott Salomea, hisz mi is lengyelek vagyunk. Salomea nagyon szép lány volt, csak túl fekete, túl keleties, a Hánoár Hácioni nem tudta őt a lányok között a Németországba induló lengyel munkatranszportba csempészni. Ne villogtasd a szemed, szólt rá a fiatalabbik csempész, akit zavart Salomea szépsége, ha nincs több pénzetek, akkor a bőrkabátokat adjátok ide, szóltak a fiatalokra mindketten. Bina volt a leggyorsabb, az órát is, vedd le az órát is, kiabáltak rá a csempészek. A három lány a kabátokkal együtt mintha a tettekrezsétséget, az aktivistamúltat is levetette volna, a hangjuk sírós lett, kislányosan, kibomlott hajjal reszkettek a hidegben. A hátizsákokat ne, azokat kérem, ne, könyörgött Bina, a fiatalabbik csempész Salomeára nézett, és legyintett, de csak nyisd ki, szólt rá Binára az idősebb.

Alig volt pénzük. Gyerekek ezek még, mormogta a fiatalabbik, mikor meglátott Cipi hátizsákjában egy kismackót, Cipi vörös lett, gyerekek ezek, mondta a fiatalabbik csempész még egyszer, de azért segített az idősebbnek a zsákokat átforgatni. Nincs semmi érdekes, mondta, egy kis alsónemű, Binánál egy verseskötet, ezt a sok papírt minek cipelitek, kérdezték Arontól a csempészek, átforgatták a gondosan tisztázott, tollábrákkal ékesített terveket, a lapok között nem volt pénz, csak tervek, oldalak vég nélkül. A Hánoár Hácioni működési szabályzata, egy rajz az Aron által tervezett új, energiatakarékos szivattyúról, egy nyelvkönyv és egy részletes terv: *Hogyan tegyük igazságosabbá Izraelt*. A fiatalabb lengyel segített Aronnak a papírokat visszapakolni, milyen jó gépész lenne ez a fiú, gondolta, ahogy figyelte Aron takarékos, ügyes mozdulatait, a rengeteg papír láttán már nem hitte, hogy a Magurán élve átjutnak. Arra menjetek, a fenyők felé egyenesen, mutatta Rafinak az utat az idősebbik, ha egyenesen mentek, reggelre biztonságban lesztek, innen egyenes az út, na, most már eredjetek. A fiata-

labl lengyel, aki ismerte a szakadékos utat, biztos volt benne, hogy már ma éjjel meghalnak. Salomea holtsápadtan előrement, Rafi gondolkodott, nem lenne-e jobb támadniuk, Rafi bátor, mozgékony fiú volt, a pillanatnyi fellobbanások embere, de Aron intett, április van, ha egész éjjel megyünk, gondolta, egy éjszakát kibírunk kabát nélkül is. A lengyelek elmentek, ők ott maradtak, a sötétség hátulról és oldalról tört rájuk, mint a kétségbeesés, ne énekelj, szólt rá Binára Rafi, Bina költőnek készült, bár még nem tudott elég jól héberül, a szavak a szívében voltak, nem a fejében. Telihold volt, összefogódzkodtak a bizonytalan fényben, Rafi ment legelől, Salomea sírt, ne hagyd el magad, szólt rá Aron keményen, Rafinál zseblámpa volt, amikor nem volt holdfény, felkattintotta ötpercenként, az út egyenesen vitt tovább, habár egyre magasabbra, ahogy megmondták a csempészek.

Remélem, jó ez az út, és nem fogunk meghalni, sóhajtott Salomea. Gyenge lány, gondolta a hegy fitymálva, a fiatalok még nem tudták, hogy a csempészek a szakadékos útra vezették őket, Rafi és Aron a kirándulók buzgalmával tört egyre magasabbra, legalább gyorsabban meghalnak, gondolta a fiatalabb lengyel, legalább nem szenvednek sokat. Salomea terhes volt, még jobban megszépítette a titka, éhes volt állandóan, és a szomjúságtól most sírni tudott volna. Ha gyorsabban mozogsz, mondta Aron, akkor nem fázol annyira. De a Magura már döntött, a három lány közül ő Cipit választotta. Legalább hadd énekeljek egyszer, könyörgött Bina, Rafi a vállát fogta, ne, hát ha valahol mögöttünk vannak a csempészek. Túl érzelmes ez a lány, gondolta Rafi kétségbeesve, így kivetkőzve önmagából, már nem találta olyan szépnek, mint Bedzinben, neked nem volna szabad annyit sírni, mondta Rafi, élünk, örülnünk kell, próbálta vigasztalni. De még hajnal előtt hatalmas eső zúdult le rájuk, nem tudtak egymásba kapaszkodni, az út elkeskenyedett, mint a kutya, úgy nyelte Salomea a vizet, Bina teste ellazult, elengedte Rafi ujjait, nem is akarta már a többieket látni, gyere csak közelebb, állj hozzám közel, kiáltott rá Rafi, el akarta kapni a kezét, Bina hirtelen sikoltott, megcsúszott, a többiek nem láttak mást, csak azt, hogy elnyeli a láthatatlan egy pillanat alatt. Cipi felsikoltott, ujjait belemélyesztette a fiúk karjába, az arcát odaszorította Aron arcához, látták a villámfényben a szakadék falait, mint egy seb, úgy nyílt szét alattuk a völgykatlan. Aron mondani próbált valamit, de csak az jutott eszébe, ne féljetek, biztos, hogy álmódunk. Bina már nem is érezte a köveket, pedig sokáig zuhant, zuhant egyre mélyebben, a szívét elárasztotta a cédrusillat, ő is látta a villámfényben megnyíló völgyet, egy vers, a sajátom véget ért, most jutok le a gránátalmavölgybe, gondolta. Halott, százszorosan halott, gondolta a Magura, mikor a lány teste a legutolsó sziklához csapódott.

Eláznak a papírok, kiáltotta Rafi, mert percekig csak erre tudott gondolni, Istenem, a papírok, pedig csak a legfontosabb terveket hoztuk magunkkal, csak a legfontosabb papírokat, a testvérekre gondolt, a többi halucra, akiket meg kell nyerni Szlovákiában, meg kell nyerni Magyarországon. Menekülnünk kell, mondta, mikor a szél csillapodott, állj fel, Aron, állj fel, Salomea, gyerünk, Cipi, ha nincs ez a vihar, ha nincs a villámlás, mindannyian odaveszünk a szakadéokban, álljunk fel, és menjünk. De lehet, hogy még él Bina, sikoltoztak a lányok, meg kell keresnünk, nekünk mennünk kell, szólt rájuk Aron. Még esett az eső, Salomeát Rafi vonszolta, már nem a villámlás, hanem a hajnal tárta szét a völgyet, nekem tériszonyom van, gondolta Aron, most nem számít, milyen furcsa. Salomea tudta, hogy a gyerek halott a hasában, ő ment az úton legbelül, de egyre csak a völgyet bámulta, hát akkor menjünk tovább, menjünk tovább, hajtogatva hisztérikusan.

Alig mertek leülni, a felhők egész nap kergették őket, éjszakára elérték az egyik elhagyott menekültállomást, a K8-at, Cipinek kék a szája, kék a keze, kék a bokája, nevetett Salomea, hagyd abba, beteg vagy, lázas vagy, mondta Aron Salomeának. Bárcsak valami ennivalót is találnánk, kiáltott Rafi, bárcsak hagytak volna a lengyelek a töltényeken kívül valami mást is. Szendrey Gyula, aki épp az alsó úton sétált, bosszankodott a felhős idő és a rossz kilátás miatt, felnézett, hallják, uraim, a gorál nyelv a szláv és a germán nyelvek keveréke, magyarázta a két angol lepkésznek. A fiatalok megdermedtek, és nemcsak a német szótól, hanem mert el se tudták képzelni, hogy a sziklák alatt még egy gyalogösvény húzódik, körülvettek minket, suttozta Rafi. Salomea a láztól már félrebeszél, fogták egymás kezét, búcsúzzunk el egymástól, mondta Rafi. Ez egy bizonytalan út, bizonytalan lett ő maga is, érezte a lányok testét, érezte a bőrüket, de fáradt volt, olyan fáradt, mintha nem egészen lenne a saját bőrében. Most mindenkiről beszéltek, minden titokról, csak Bináról nem, szeretlek, Salomea, szeretlek, Aron, szeretlek, Rafi, mondta Cipi mindegyiküknek.

De Cipi nem mondott el mindent. Elkészönt a gettóban az anyukájától, elkészönt az apukájától, aki megáldotta, menj, kislányom, mondta, nem önzésből megyek, válaszolta Cipi, a mozgalom szólít, nagyon bátran kisurrant a gettóból, de a bedzini állomás megrémítette, még soha nem volt egyedül ilyen hatalmas helyen, bekötötte a haját, így várta, ahogy megbeszélték, a többieket. Elmúlt öt óra, csak az utasok jöttek, a vonatok jöttek, közülük nem jött senki, hogy mi lesz, arra Cipi nem is gondolt, még két nap, és vérezni fogok, gondolta szorongva, és én nem gondoskodtam arról. A szökés közben ezt elfelejtettem, gondolta szégyenkezve, és úgy megijedt, úgy elszégyellte magát, hogy legszívesebben azért visszafordult volna az állomásról. Micsoda szégyen lesz, gondolta. Erre gondolt csak, amikor a többiek megjöttek, amikor a tanyán elrejtöztek, amikor a többiekkel részt vett az egész éjszakás megbeszéléseken. De nem történt *semmi*. Nem jött meg, se Bedzinben, se a tanyán, ahol hónapokig bujkáltak. Cipi részt vett a foglalkozásokon, megtanult egy csomó cionista dalt, gyöngybetűkkel lemásolta: *Hogyan tegyük igazságosabbá Izraelt*. Aztán rájött, hogy a gettó előtt Solomonnal „együtt volt”, Solomon egyszer megcsókolta, meg is simogatta, és annyira jó volt, hogy Cipi büszkén és rémülten arra gondolt, velem így történt meg, és bár nem emlékezett arra, miről a lányok az iskolában már beszéltek, amire Cipi még odafigyelni se mert, de hát, Istenem, lehet, hogy az érzelmek, és én már a csóktól is... Cipi még azt a kis fájdalmat sem érezte, ami minden hónapban (eddig összesen háromszor) szokott a házába belenyilallni, hát elmaradt, és ez semmi mást nem jelenthetett, ennyit tudott Cipi is. Élénk volt és vidám, de *ilyesmiben* szinte hisztérikusan szégyenlős, szégyellte anyukáját is, mikor az anyukája megpróbált ilyen dolgokról vele beszélni. A bátyjával szívesebben beszélt volna Cipi, a bátyja ragaszkodott hozzá, hogy az útra Cipit is hozzák magukkal Rafiék, de a bátyja egy szigorú hős volt, akit nem érdekelt más, csak a cionizmus. És az én életem, gondolta büszkén Cipi.

De most egész biztos, hogy én is meghalok. Ezért egész éjjel az anyukájára gondolt, nem tudta, hogy álmában vagy a valóságban is, bár a kettő, ha az ember egy menedékhelyen alszik, a kettő lehet, hogy ugyanaz, gondolta. Mikor felébredt, kipattant gyorsan Aron és Salomea mellől, megrázta a haját, és kérdezgette, mikor indulunk. Rafi lázas volt, Aron lázas volt, Salomea félrebeszél, a fiúk azt mondták, haldoklik. Tébécés, mondta Rafi. Egy tüdőbetegnek nem szabad megfázni. Cipi már nem törődött Salomeával, kiszaladt a kunyhóból, ő élni akart, most már *miatta* akart élni, gondolta,

és megkönnyebbült, mikor lenről lengyel szót hallott, meglátott egy ösvénykét, talán itt lejuthatok az alsó útra, fiúk, fiúk, kiabálta. Először jiddisül, aztán hangosabban, lengyelül is. Álljatok már meg, fiúk, és ahogy az erejéből telt, futott utánuk. Cseppet se gondolkodott, pedig Aron és Rafi megtiltotta, hogy az úton hangoskodjanak.

Roman Sigorsky, mert hiszen a hegy, a Magura tudta, hogy a fiút így hívják, megfordult. Hány éves vagy, kislány, kérdezte, és mosolygott, hagyd azt a lányt, hiszen zsidó, mondták a barátai, hány éves vagy, kérdezte Roman, tizenhárom, mondtá szégyenlősen Cipi, mert tudta, hogy fiatalabbnak látszik. Akkor mi megyünk is, mondták Romannak a bajtársak, de nem mentek, csak az útról arrébb húzódtak, te csak ne törődj velük, mondtá Roman Cipinek. Nincs pénzünk, mondtá Cipi, és mind betegek vagyunk. Kiraboltak minket, mesélte Cipi igen nagy komolysággal, mert ilyesmi nem történhet mindenkivel. Roman felnevetett, az ő húga, Arina az autóbalesetére volt büszke. Ha ilyen bátyám lenne, gondolta Cipi, akkor még talán *arról* is beszélhetnék vele. Roman pénzt keresett a zsebében, de csak aprót talált, hányan vagytok, kérdezte, egy lány beleesett a szakadékba, már csak négyen, felelt Cipi. Ahogy kimondta, Cipinek eszébe jutott, milyen könnyű meghalni. Már csak négyen, mondtá még egyszer, ha négyen vannak, kevés lesz ez az apró nekik, gondolta Roman. Hogy ne lássák a többiek, elfordult, és lecsatolta az óráját. Noked megvan a fülbevalód, mondtá halkan a lánynak, az óra meg a fülbevaló elég lesz, menjetek a legszélső házba, ott majd meggyógyultok, ott jó parasztok vannak. Cipi elfutott, nem is sejtette, hogy nem messze tőlük ott van a falu, még az órát is elfelejtette megköszönni. Salomea két nap múlva ott halt meg a parasztházban.

A Magura, hiába becézgették a lengyelek Élethegynek, nem volt biztonságos. A szakadékot a menekülttörténetekben már szászámra borították a zsidó és lengyel holttestek, de tény, hogy az ösvények a széltől és a hótól már októberben járhatatlanok lettek, a zsidók és lengyelek most már Zsolna felé menekültek. Talán túl kegyetlen voltam hozzájuk, gondolta a Magura, talán ha többen átjutnak, nagyobb lenne most a pezsgés, az élet. Old Lady unatkozott, szerette, ha meghalnak mellette, de tudta, hogyha sokan meghalnak, akkor nem jön senki sem. Szeretni csak a fiatal lengyelt szerette. Eddig minden fiatalra túl sötét árnyékot vetettem, gondolta a hegy, hiszen azt hitte, hogy nem a háború, hanem ő árasztja magából a sok csapást, a halált, a gyűlöletet. De most, négy év múlva új idegeneket látott a felső úton, ezek szlovák partizánok, gondolta a Magura, talán eltévedtek.

Így volt, Marek és František véletlenül tévedt a felső útra, hiszen nem volt már határ a régi és új Szlovákia, a régi és új Lengyelország, a régi és új Magyarország között. Az angol lepkészek Svájcban át visszajutottak Angliába, most egy London melletti panzióban hallgatták a rádiót, a Felvidék szerelmese, Szendrey Gyula Budapesten már nem ritka köveket és virágokat, hanem tűzifát és krumplit gyűjtött, készült az ostromra. František és Marek eltévesztette az ösvényeket, így kerültek a felső útra, ahonnan Piotr Kazomierz és Bina Rossbaumot lesöpörte a szélvihar. Üzeneteket vittek, jajkiáltást a Galíciában harcoló partizánoknak, de akik a jajkiáltást küldték, már nem éltek, hiszen szétszórták a galíciai bajtársakat. Ezt ők még nem tudták, szeptember volt, az idő már hűvösre fordult, a két gyerek – Marek tizenhat volt, František tizenöt – a bokrok között bogyókat keresett, még jó volt az út, a karjukkal a bokrokat kaszálva szeltek. Nem jó ez a lengyel térkép, mondtá Marek, az út egyre feljebb visz, pedig már át kellett volna jutnunk a határon. František idegenkedett a hegyektől, de nem az a

fajta volt, aki sokáig marad idegen, szívesen megnézegette volna a gombákat, megnézegette volna a virágokat, leült volna egy kőre, hogy vizsgálgathassa a dolgokat, furcsa a levegő, ilyen magasan mások a színek is, gondolta. Galántáról származott, csak két hónapja partizánkodott a hegyekben, azért a gabonatóblák csinosabbak, gondolta. De František nem örökölt gabonatóblákat, az apja béres volt, a nagyapja béres, a mieink talán már átjutottak az oroszokhoz, mondta Marek, számára csak a háború létezett.

Az út egyre meredekebb lett, František cipője elszakadt, kapcával erősítette a lábához, nagyon beteges ez a fiú, nagyon vézna, gondolta a Magura, nem érdemi meg, hogy átjusson. František a szorongástól volt ilyen vézna, mióta beállt a partizánokhoz, a félelemtől lefogyott, igazából nem is az akcióktól félt, hanem a többi partizántól, és attól, hogy az akciókban meghal valaki. Hidat vagy síneket felrobbantani, az is elég lenne, gondolta, míg megpróbált ő is olyan rettenthetetlennek látszani, mint a többiek. A többiekkel egyszer gránátot dobott egy teherautóra, František ahhoz is gyáva volt, hogy a félelmét kimutassa, egy pillanat se telt el, élve vagy holtan a németek a kocsiból kiugráltak, de azt a vicsort, amit az egyik német fiú arcán látott, soha nem felejtí el. Olyan vézna volt, mint ő, talán ő is fél a többiektől, gondolta rémülten, a fiú haldoklott. Talán épp az én gránátom találta el, és egy pillanatra nevetnékje támadt, hiszen a többiek is nevettek, az a hülye német, mondta, de aztán visszatért álmában a fiú arca, talán én is így fogok meghalni, ilyen csúnyán vicsorogva, gondolta. Ott valami kunyhónak kell lenni, magyarázta Marek, pedig nem volt kunyhó, azt az állomást lesöpörte a vihar Piotr Kazomierzzsel, a maradványait az időjárás tönkretette. František fáradt volt, és nem is csodálkozott, hiszen ki tud olyan utat, ami nem a halálhoz vezet. Ne tököljünk, siess, szólt rá Marek, megmondta az út elején, hogy ő a parancsnok, František túl fiatal és túl mulya ahhoz, hogy egyedül döntsön bármiben. František nem dönteni, tanulni szeretett, három évig tanult, ő volt a magyar iskola legjobb tanulója, most is csak olvasni szeretett volna, nem jalkiáltást vinni a hegyekbe, hanem fizikát tanulni, matematikát, kémiát tanulni, jó meleg ruhákban ülni a tanteremben. Novák Feri, szólítja a tanár, és aztán halkabban, hogy csak ő értse, František Novák, és ahogy kimegy a táblához, érzi, minden lépéssel nő egy icipicit. És František Novák felírja a jó megoldást, a legjobb megoldást, de František csak három osztályt végzett, a magyar gazda, akihez elkerült, úgy vélte, ennél nem is kell több egy kisbéresnek.

Na, kapkodd magad, szólt rá Marek, de František úgy tudta csak a lábát kapkodni, hogy azt képzelte, a táblához megy, ha nem sietsz, itt hagylak, fenyegetőzött Marek, a magyar gazda fia a hetediket végzi a gimnáziumban, bukdácsol, panasolta az apja, én nem bukdácsolnék, gondolta František. De bizony bukdácsolt, egy bokor visszarántotta, egy kiálló gyökér lehúzta a kapcát a cipőről, na gyerünk, nógatta Marek, mert valahol itt kell a kunyhónak lenni. Én mindent elhiszek, gondolta František, elhitem nekik mindent, én is a cseh halálára szavaztam, a bűn ott van a szívemen. Mikor rajtuk ütöttek, a csoportban árulót kerestek, hiszen ottveszett négy bajtárs, valaki közülünk elárul minket, mondogatták, de csak egyetlen idegen volt közöttük, egy cseh, így a cseh haláláról döntöttek. František is szavazott, a cseh fiú meghalt, kivégezték, most már mindenki megnyugodott, nem keresték tovább az árulót. Csak František nem nyugodott meg, hisz nem voltak bizonyítékok. Nagy bűnt követtünk el, gyötörte magát félemben és álmában, Jaroslav arca együtt kínozta a német fiúéval. Mennyi fiatal, gondolta a Magura, aki hallotta František gondolatait, és már sajnálta, hogy olyan kegyet-

len volt, itt kell éjszakázunk, szólta Marek, itt a földön, hiába mennénk tovább, nem látunk semmit. František nagyon fázott, de rögtön elaludt, csak hajnal felé ébredt fel, az ujjai találtak valamit a sziklamélyedésben. Ez volt az az óra, amikor a cseh és a német fiú miatt mindig fel szokott ébredni. De most nem az „áldozatait” látta, most nem ő figyelt, hanem az ujjai, most az ujjai megtaláltak valamit, kipiszkáltak a sziklarésből egy füzetkét, hihetetlen, gondolta František, gyufát gyújtott, *Az én verseim*, olvasta a fedőlapon lengyelül. Milyen jó lenne, ha nekem is lett volna egy kemény táblás füzetem, még egy gyufát akart gyújtani, de lassan már hajnalodott, *Az én verseim*, olvasta el újra, a belső borítón a név, Piotr Kazomierz. Milyen csodák vannak, gondolta František, ezt a füzetet én találtam meg, a versek Marinához szóltak, minden lap alját kisbetűs felirat díszítette, *Isten áldja Lengyelországot*, hogy ezt elolvashassa, még egy gyufát kellett gyújtani. Az utolsó lapok sorolták fel tételesen a magyarországi menedékhelyeket, a Magurán átcsempézett lengyel fegyvereket, a barátok nevét, akik fegyvercsempészség közben haltak meg. Piotr Kazomierz halála előtt néhány nappal vesztette el a füzetet, beledugta a sziklarésbe, hogy ne lássa a testvére, hogy verseket ír. De egy-két nap eltelt, a sziklarést már hiába kereste, nem találta sehol a füzetet. Hogyan lehet, hogy ezt megtalálhattam, ujjongott František, van valamim, micsoda szerencse. A völgyszakadék vörös, narancs, rózsaszín fényben fürdött, a színes párák elfátyolozták a pusztulást, ami ott lebegett még a völgy alatt is, milyen szép, Istenem, milyen szép, sóhajtott František, érezte, hogy a világban rajtunk, embereken kívül is van rend, másfajta rend, egy valóságosabb rend, látta, hogy Isten, noha nem törődik velünk, a kezével ébreszti a virágokat, bokrokat, hegyeket, František, akinek nem kellett meghalnia, mint Binának, világosan látta ezt, és reszketett. Esküszöm, Úristen, ha túlélem ezt, ezért a helyért fogok élni, még egyszer visszajövök ide, mondogatta. A Magura bólintott örömeiben, és érezte, hogy átadta magát Františeknek.

Reggel Marekkel továbbmentek, délutánra találtak egy lengyel menekültállomást, a konyhóban egy Magyarország- és Románia-térképet, a városok nevét, ahol a lengyeleknek gyülekezniük kell, és két doboz szardíniát. Nagyon rossz úton vagyunk, mondta Marek, rossz ez a térkép, rossz ez az út, és így is volt, vele a hegy túloldalán végeztek a német hegyivadászok. De František jó úton járt, a segélykiáltást átadta egy másik partizáncsoportnak, a háború véget ért, egy év politikai munka után iskolába ment, tanult és tanult, a fejében a legjobb megoldással sokszor mehetett ki a táblához, és a legmágikusabb tárgyak, a könyvek között hirtelen nőni kezdett. Az ujjai emlékeztek még álmában is a jó érzésre, mikor megtalálta a sziklarésben a kemény táblás füzetet, Piotr Kazomierz verseit, mert a könyvek miatt nővök, gondolta, annyi ember vagyok, ahány nyelvet tudok, a könyveket egy időben az ágyában tartotta, egy időben az összes könyvét, de később a sok könyv már nem fért volna az ágyába, vagy ha belefért volna, akkor František Nováknak nem maradt volna hely. Megtanult oroszul, megtanult latinul, megtanult angolul és franciául, de a legjobban mégsem a könyveket, hanem a virágokat szerette. Egy római környezetvédelmi kongresszuson találkozott a két őszöreg angol lepkésszel, mi egy magyar földrajztudóssal, mesélték az angolok, Mr. Szendreyvel utazgattunk a hegyekben, láttuk az Old Ladyt, a nagy határhegyet, František Novák elsápadt, most jutott eszébe a Magurának tett ígéret.

Felesége művelt és elegáns asszony volt, a fogadásokat szerette, Rómába is az asszony kedvéért ment el, ott szépen bevásárolunk, mondta Milena, most az egyetlen egyszer megkérlek, ne viselkedj úgy, mint egy paraszt, František napjában többször

hallotta ezt, és mindannyiszor meghökkent, ő nem érezte úgy, hogy éles törés lenne az életében, élete minden napján – bár hithű párttag volt – elismerte Isten előtt, hogy bűnös, „áldozataiért” imádkozott, a cseh fiúért, a német fiúért, persze csak némán, hogy ne adjon alkalmat az asszonynak, hogy megjegyezze, ez már megint valami régi rossz szokás, František. Soha nem akart mást, mint szeretettel, távolról figyelni a dolgokat, ha elfogta a kedv egy kis gonoszkodásra, akkor éjszaka, fejét csóváltatva mások növényosztályozási hibáit javítgatta. Annnyira hitt pályája sorsszerűségében, hogy még a szakmai féltékenység is elkerült. De a szeretetteljes megfigyelés közben valami mégis mindig rácsöppent a nadrágjára, hol egy csöpp fagyalt, hol egy csöpp mártás, František, František, zúgta mellette a felesége, mint valami hegy, mint régen a Magura, két Old Lady sok nekem, sóhajtotta, és egyáltalán nem bánta, hogy a felesége nem szereti a hegyeket.

A hatvanas években turistaút épült a Dudás-ösvényen, de a szakadékos út továbbra se volt veszélytelen, két cseh hegymászót a szélvihar belesodort a völgybe. František Novák professzor kijárt egy csomó engedélyt, és ahol a legszebb a kilátás, ott házat építtetett. Már várta a hegy, talán örökölt a többiek álmait, gondolta büntudattal František Novák, mi lett vajon velük, hova lettek, a kezével benyúlt abba a részbe, ahol régen megtalálta a kemény födeles füzetet. František a „többiek” közül csak Mareket és Piotr Kazomierzet ismerte. Minden a háborúban dőlt el, gondolta Novák professzor, a füzet, a völgy, Isten ujjá a virágokon, és hogy a végén iskolába mehettek. Marek meghalt, talán nem él az a szerelmes lengyel, Piotr Kazomierz sem. Az angyalok néha Isten színe elé járulnak, ezért se tudnak mindent az emberekről, de egy hegy nem mozdul, hanem mindig itt él a földön, ezért a Magura is mindent tudott a többiekről. Roman Sigorsky az itáliai partraszállásnál esett el, a legjobb szívű lengyel volt, emlegették a bajtársai. Piotr Kazomierz bátyja túlélte az angliai légitámadást, Detroitban telepedett le, meggazdagodott a hazafias képeslapokból, *Isten áldja Lengyelországot*, hirdette egy felirat lent angolul, fent – nagyobb betűvel – lengyelül, nagy anyagi siker volt, de még nagyobb erkölcsi siker, gondolta egész életében elégedetten. Rafi a haluc lőszerraktárt védelmezve, egy budai kertben, fegyverrel a kezében halt meg. Aron, őt pedig életben akartam hagyni, a gépek, a nyomorult gépek miatt pusztult el, emlékezett a Magura dühösen. Egy menekülttranszportot kísért Kolozsvárra, nagyon kellett volna figyelnie, de két diák németül a legjobb szivattyúkról beszélgetett, Aron elmulasztotta a percet, amikor a vonatról le kellett volna ugrani, Cipi vele volt, Cipi nem mulasztott semmit, észrevette, hogy a vonat lassít, a többiek kiugranak a határon, kiugrott ő is, Constantában még elérte a hajót. Aront felrakták egy deportálódóvonatra, mert mire a két diák a legérdekesebb fajta szivattyúhoz ért, odaértek a határőrök is. Cipi túlélte, a Magura rögtön látta, hogy a túlélés Cipi igazi természete. Cipi évek múlva a haifai kórházban tudta meg, hogy nem lehet gyereke, se sókóttól, se mástól nem eshet teherbe. Roman órája nála volt, a kabalaóra, mert a házban a „jó parasztok” megelégedtek Salomea ruháival, miután megmondták a hírt a haifai orvosok, Cipi bámulta a csuklóján a nagymutatót, a kismutatót, akitől kaptam, talán már nem is él, gondolta.

Valaki még van, aki itt járt a Magurán, gondolta Novák professzor – bár életkora a bátor átkelőkhöz semmiképp sem illik – a nagy sikerű *Felvidék*-monográfia szerzője, Szendrey Gyula. František persze tudta, hogy Szendrey professzor nem örült volna, ha megtudja, hogy František Novák öröklí a tanszékét Pozsonyban, ha Szendrey Gyulával

találkoznék, nekem se lenne szabad örülnöm, túl sok köztünk a növényrendszerezési és nemzeti ellentét. Pedig Szendrey professzor meghalt, Františekkel már semmilyen növényrendszerezési kérdésen nem vitatkozhatott. Pedig megértette a hegyeket, ide menekült, gondolta František, a saját Milenája elől Budapestről. A háború után még élt, de a Felvidékre már nem jöhetett. A hegyek jók, arra tanítanak, hogyan legyünk többek önmagunknál.

Hát miként legyünk? František Novák a költészetten és a teológia melléktudományának tekintette a botanikát, egy titkos melléktudománynak, mégis túl gyáva volt, hogy ilyenfajta nézeteit szóba hozza a nemzeti vagy nemzetek feletti konferenciákon, ilyesmiről régen a feleségével szeretett volna beszélni, de az asszony durván elhallgatatta, František, te csak ne beszélj butaságokat. František nem értette Szendrey Gyulát, ő még az *ilyesmit* igazán megírhatta volna, az *ilyesmi* František számára maga az igazság volt, de a templomok, kegyhelyek Szendrey Gyula számára csak köemlékek voltak, a hegyeknél kevésbé tiszteletre méltó köemlékek, „a régmúlt romjai”, „a nép színdús regéi”. A templomokkal vagy hittel kapcsolatban ez volt Szendrey Gyula szavajárása, csak dicső és nemzeti emlékek, régimódiak, régimódibbak, mint a hegyek, csak kövek és szavak. František is ember volt, nem hegy, ezért ébren, álmok nélkül még a bölcsessége ellenére sem képzelhetett el egy teljesen különböző életet, egy olyan világot, ahol a sorsot az apjuktól öröklik, és nincs szükség csodára, elhívásra, hogy valakiből világhíres botanikaprofesszor legyen. František a „hitkérdésről” szeretett volna a Határhegyen Szendrey Gyulával beszélni. Mert volt valami titka, hisz *ilyesmiről* ő is hallgatni kényszerült.

Novák professzor, mint ahogy ifjúkorában tette, idegen nyelvű könyveket tett a párnája alá. Álmában minden könyvet és minden idegen nyelvet megértett, a könyvek között legyen egy spanyol is, talán ez a legszebb nyelv, gondolta, a spanyol nyelvről eszébe jutott a temető melletti szilvafa. Miért hívnak egy szilvafát Salomea-szilvának, talán mert olyan különösen szép a gyümölcse, olyan édes, friss ízű, délies. Növényföldrajzi rejtély, gondolta mosolyogva, talán egy menekült lányról nevezték el, ábrándozott boldogan. Ha nem állt a katedrán vagy nem találkozott vele a felesége, Novák professzor éppolyan érzelmes volt, mint mikor Piotr Kazomierz verseit megtalálta a sziklarésben.

De még nem vagyok álmos, gondolta, kinyitotta a készülő nagy művet, *A Kárpátok növényföldrajzát*, mielőtt nekiült volna, imádkozott, és hálát adott azért, hogy a hegyeken átjárók vannak, az átjárókban emberek találkoznak, ha nem találkoznak, akkor is felismerik egymást a nyomokról. A készülő művet lapozgatta, előrelapozott, át a pleisztocénon, spórákon, bibéken, porzókon, gombákon, kőzetfajtákon, a legtöbben olyan fiatalok voltak, súgta a szívében valami, lapozott tovább, már ott járt a második földtörténeti korszakban, valami jó mottó is kéne, gondolta Novák professzor, de más nem jutott eszébe, ráírta a könyv első lapjára, ideiglenesen, ceruzával, *mindazok emlékére, akik megfordultak itt.*